

Prosjektnotat nr. 6 - 2006

Christian Poppe

Husholdningenes økonomiske situasjon 2006

SIFO

© SIFO 2006
Prosjektnotat nr.6 2006

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Husholdningenes økonomiske situasjon 2006	Antall sider	Dato 16.05.2006
Forfatter(e) Christian Poppe	Prosjektnummer 11-2005-39	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver		
Sammendrag GENERELLE TREKK VED HUSHOLDNINGENES ØKONOMISKE SITUASJON • 71% av husholdningene har kunnet sette av midler til sparing siste tolv måneder. • 20% av husholdningene har nedbetalt lån ekstraordinært i siste tolv måneds-periode. Dette er mest utbredt i yngre aldersgrupper. • 29% av alle husholdninger tatt opp nye lån de siste tolv måneder. Dette er mest utbredt i de yngre aldersgruppene. Andelene er også høyere blant enslige forsørgere og par med hjemmeboende barn. • Omtrent ¾ av alle hushold rapporterer om stabile inntektsforhold de siste tolv månedene. Likevel har 9% av dem opplevd markant inntektsreduksjon i perioden. • Omtrent ¾ av alle hushold rapporterer om stabile utgiftsnivåer de siste tolv månedene. Likevel har 4% av dem opplevd markant inntektsreduksjon i perioden.		
Stikkord		

FORORD

Dette notatet er basert på SIFO-surveyen 2006, der en del av spørsmålene skal gjentas over tid. Målsetningen er å få økt innsikt i forbrukernes situasjon, med vekt på hvordan forbrukerne orienterer seg og gjør sine valg i markedene. Respondentene har i år besvart spørsmål knyttet til forbrukerkompetanse, forbrukerøkonomi, betalingsproblemer, politisk forbruk, grensehandel, boligalarmer, reklame, digital mestring og kroppsrelatert forbruk. Denne rapporten omhandler husholdningenes økonomiske situasjon pr. februar 2006 slik den beskrives gjennom surveyen.

Ett tusen respondenter mellom 18 og 80 år ble i perioden 6. til 13. februar ringt opp av datainnsamlingsbyrået Norstat. For at resultatene skal være mest mulig landsrepresentative for befolkningen i Norge anno 2006, er materialet vektet/stratifisert etter kjønn, alder og region. Notatet er basert på hurtigstatistikk, og er en enkel dokumentasjon før mer grundige analyser foreligger.

I referansegruppen for SIFO-surveyen sitter Irene Solberg (Forbrukerrådet), Bjørn Erik Thon (Forbrukerombudet), Ole-Erik Yrvin (Barne- og likestillingsdepartementet), Ragnhild Brusdal (SIFO), Randi Lavik (SIFO), Christian Poppe (SIFO) og Lisbet Berg (SIFO). Referansegruppen er ikke ansvarlig for innholdet i notatet.

Oslo, 5. mai 2006

Statens institutt for forbruksforskning

INNHold

Forord	3
Oppsummering	5
Kapittel 1: Innledning	7
Kapittel 2: Generelle trekk ved husholdningenes økonomi	11
Kapittel 3: Kredittfinansiert forbruk	17
Kapittel 4: Tilbakevendende betalingsproblemer	21
Kapittel 5: Konklusjon	27
Referanser	29

OPPSUMMERING

GENERELLE TREKK VED HUSHOLDNINGENES ØKONOMISKE SITUASJON

- ✚ 71% av husholdningene har kunnet sette av midler til sparing siste tolv måneder.
- ✚ 20% av husholdningene har nedbetalt lån ekstraordinært i siste tolv månedersperiode. Dette er mest utbredt i yngre aldersgrupper.
- ✚ 29% av alle husholdninger tatt opp nye lån de siste tolv måneder. Dette er mest utbredt i de yngre aldersgruppene. Andelene er også høyere blant enslige forsørgere og par med hjemmeboende barn.
- ✚ Omtrent $\frac{3}{4}$ av alle hushold rapporterer om stabile inntektsforhold de siste tolv månedene. Likevel har 9% av dem opplevd markant inntektsreduksjon i perioden.
- ✚ Omtrent $\frac{3}{4}$ av alle hushold rapporterer om stabile utgiftsnivåer de siste tolv månedene. Likevel har 4% av dem opplevd markant inntektsreduksjon i perioden.

KREDITTFINANSIERT FORBRUK

- ✚ 13% av husholdningene oppgir å ha forbrukslån. Denne type kreditt er vanligst blant hushold med hovedpersoner under 50 år.
- ✚ 42% av alle personer mellom 18 og 79 år har handlet ved hjelp av kredittkort i siste tolv månedersperiode. Andelen er høyest i gruppen 30-50 år og i barnefamilie — både blant enslige forsørgere og par med barn.
- ✚ 9% av alle personer mellom 18 og 79 år — noe som tilsvarer rundt en femtedel av alle som har handlet med kredittkort de siste tolv månedene — betalte bare en andel av den sist mottatte regningen fra kredittkortselskapet. Denne type atferd er vanligst blant personer mellom 30 og 50 år, og i barnefamilie — og da særlig enslige forsørgere.

- ✚ I de aller fleste tilfellene dreier dette seg om januarregningen, og følgelig om julehandelen i desember 2005. En kvalifisert antakelse er m.a.o. at noe i underkant av 9% av alle personer mellom 18 og 79 år av ulike grunner ikke gjorde opp for hele desemberjulehandelen.
- ✚ Mange ser ut til å skille mellom 'forbrukslån' og kredittkortgjeld; under halvparten av de som nøyde seg med å betale et avdrag på siste kredittkortregning mente at de hadde forbrukslån.

BETALINGSPROBLEMER

- ✚ 4.5% av alle hushold rapporterer om tilbakevendende betalingsproblemer i siste tolvårsperiode. Det betyr at 85.000-90.000 husholdninger har dette som en del av sin økonomiske hverdag. Problemomfanget er det samme som i 2005.
- ✚ Utbredelsen av tilbakevendende betalingsproblemer er omtrent dobbelt så høy blant hushold med hovedpersoner under 30 år enn i befolkningen for øvrig.
- ✚ Enslige og enslige forsørgere er spesielt utsatt for tilbakevendende betalingsvansker.
- ✚ Betalingsproblemer varierer systematisk med livsbegivenheter. Sammenliknet med landsgjennomsnittet forekommer slike vansker 4 ganger så ofte blant langtidsledige, 5 ganger så ofte blant de som opplever samlivsbrudd, og 3 ganger så ofte blant de som skifter bolig.
- ✚ Sammenliknet med befolkningen for øvrig er utbredelsen av tilbakevendende betalingsvansker nesten 3 ganger høyere blant hushold med forbrukslån og nesten 4 ganger høyere blant personer som bare betalte avdrag på kredittkortgjelden.
- ✚ Utbredelsen av betalingsvansker varierer systematisk med inntekt i alle aldersgrupper. Når brutto årsinntekt kommer over 600.000 kroner er andelen med betalingsproblemer minimal. Denne typen vanskeligheter er først og fremst et lavinntektsproblem.

1. INNLEDNING

SIFO har i en årrekke vært opptatt av risikofaktorer i husholdningenes økonomiske situasjon og rammebetingelser. Med denne rapporten ønsker vi å bidra til å nyansere bildet av faktisk og potensiell risikoutsatthet gjennom å legge fram nøkkeltall fra en datainnsamling hvor husholdningene er blitt bedt om å karakterisere sin nåværende økonomiske stilling. Fremstillingen er organisert i tre deler; først ser vi på generelle aspekter ved deres situasjon, dernest fokuserer vi spesielt på kredittfinansiert forbruk, før vi til slutt tar opp spørsmålet om gjelds- og betalingsproblemer.

Bakteppet for de kommende analysene er en svært gunstig utvikling i norsk økonomi sett med norske husholdningers øyne; det nye årtusen er preget av markant rentenedgang kombinert med lønnsvekst for brede lag av befolkningen. I det siste har riktignok styringsrenten i Norges Bank vist en noe økende tendens siden bunnivået i mars 2004, men dagens rente på 2.5% er fortsatt betydelig lavere enn toppnoteringen på 7% i juli 2002.¹ Til gjengjeld har realrenten etter skatt vist en synkende tendens fram mot første kvartal 2005 da den som følge av justeringer i personbeskatningen kom ned i 1.7% i snitt. Samtidig er perioden 2002-2006 kjennetegnet av en årlig reallønnsvekst på grovt regnet 3-5%. I tillegg har husholdningenes realformue økt — med hele 9% bare mellom 2004 og 2005 (Statistisk Sentralbyrå (2003; 2005; 2006b)).² Konjunkturoppgangen de seneste tre årene har m.a.o. generelt ført til at store samfunnsgrupper opplever en ikke ubetydelig velferdsøkning.

Med mer penger mellom hendene øker også forbruket. I faste priser økte husholdningenes konsum av varer med 2.7% mellom 2004 og 2005. I samme periode steg tjenestekonsumet med 3% (Statistisk sentralbyrå (2005)). Noe av dette forbruket er kredittfinansiert; som vi senere skal se nærmere på har husholdningenes samlede lån uten pant i bolig nå kommet opp i drøye 24 milliarder kroner (Norges Bank (2005)).³ Men deres akkumulering av rekordhøye lånevolum på 2000-tallet har vært betydelig mer omfattende enn som så. Mellom 2002 og 2003 økte for eksempel den totale gjel-

¹ Jf. rentestatistikken fra Norges bank: <http://www.norgesbank.no>.

² Se også inntektsstatistikken fra Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.no>.

³ Se også statistikken til Finansieringsselskapenes forening: <http://www.finno.no>.

dsmengden med 10%, og ved inngangen til 2004 hadde den ytterligere steget med 11% til totalt 1.271 milliarder kroner (Statistisk Sentralbyrå (2005)). Tendensen var tydelig også i 2005; fra oktober 2004 til oktober 2005 var veksten på nye 13%. Hvis vi ser på husholdningenes gjeldsbelastning i prosent av likvid disponibel inntekt, har den særlig økt for husholdninger med lavere og midlere inntekter, mens den faktisk har gått ned i mange høyinntektsgrupper (Norges Bank (2005)). Gjeldsutviklingen må ses i lys av boligprisene som har økt jevnt og kraftig helt siden 1994 da gjeldskrisen tok slutt. Som en illustrasjon kan nevnes at dersom vi sammenligner med basisåret 2000 har boligprisindeksen steget fra 100 til 144.5 poeng pr. første kvartal 2006 (Statistisk Sentralbyrå (2006a)).⁴

Sett under ett er dermed også høykonjunkturer belemret med visse faremomenter. I oppgangstider kan man riktignok tenke seg at en del husholdninger vil benytte anledningen til både å spare og nedbetale gjeld, og følgelig redusere risikoen for å komme i økonomiske vansker når de gode tidene en gang avløses av dårlige. Men samtidig er det rimelig å anta at andre vil utnytte bedringen i kjøpekraft til å ta opp nye lån. Dessuten er livsfase viktig; for eksempel vil den delen av befolkningen som skal etablere seg med bolig og familie nødvendigvis måtte øke sine økonomiske forpliktelser — uavhengig av om det er høykonjunktur eller lavkonjunktur. Selv i perioder hvor økonomien som sådan er i vekst vil m.a.o. alltid en andel av husholdningene foreta økonomiske disposisjoner som skjerper risikoprofilen.

Det økonomiske fagmiljøet er selvsagt opptatt av dette. Kredittilsynet er for eksempel bekymret over at lån som overstiger 80% av boligens verdi i stadig større utstrekning ytes til husholdningene (Kredittilsynet 2005a; 2005b). Ved inngangen til 2006 dreier dette seg om mer enn halvparten av alle låntakere under 35 år; faktisk kan så mange som 17% i denne gruppen ha belånt boligen med mer enn 100% av boligens verdi (Kredittilsynet 2006). I et foredrag peker dessuten Kredittilsynets direktør på at mange låntakere er dårlig informert; i en spørreundersøkelse hevder bl.a. 55% at de ikke ble informert av långiver om konsekvensene av en renteoppgang, videre mener 18% at de ikke ble gjort oppmerksom på at rentenivået vil kunne øke i framtiden, mens 44% sier at de ikke ble orientert om konsekvensene av et eventuelt mislighold

⁴ Se også boligprisindeksen: <http://www.ssb.no>.

(Aamo 2006).⁵ Manglende informasjon øker selvsagt risikoen for både husholdningene og finansinstitusjonene.

Også i Norges Bank er man opptatt av at gjeldsveksten har vært høy gjennom hele 2000-tallet. Den gunstige rentenedgangen ser ut til å ha vært en medvirkende faktor. Det samme har prisutviklingen i boligmarkedet. Gjeldsbelastningen er særlig høy blant husholdninger med hovedpersoner mellom 25 og 35 år. Disse er m.a.o. spesielt utsatt for fremtidige renteøkninger. Bekymringene rundt dette dempes riktignok noe av at husholdningenes brutto finansformue målt i kroner har økt mer enn gjelden. Likevel er det grunn til å merke seg at denne formuen er skjevt fordelt. Norges Bank fremhever det positive i at mesteparten av gjeldsveksten består av lån med pant i boligformue. Men samtidig pekes det på at fra og med tredje kvartal i 2003 har denne veksten avtatt på bekostning av økt opptak av forbruksgjeld. Selv om dagens lave rente gjør det lett å betjene den økende gjelden vil det før eller siden komme dårligere tider, noe som fort kan svekke husholdningenes betalingsevne både på kort og lang sikt (Bergo 2005; Norges 2004).

Nok et faremoment er arbeidsløsheten. Dette var en viktig årsaksmekanisme under gjeldskrisen på slutten av 80-tallet og inn i 90-årene (Poppe 1999b). Siden da har ledigheten gradvis falt fram mot 2002 hvoretter den begynte å stige litt igjen. Siden 2003 har høykonjunkturen ført til økt sysselsetting og gitt arbeid til flere, samtidig som AKU-tallene viser at ledigheten har holdt seg relativt stabil på mellom 4.3% og 4.9% fram mot 2006.⁶ Likevel betyr dette at antall ledige nå ligger i overkant av 100.000. Dessuten er det ingen garanti for at denne type stabilitet vil prege årene som kommer. Økende arbeidsløshet i kombinasjon med de høye gjeldsforpliktelsene vil nødvendigvis måtte føre til vekst i omfanget av gjelds- og betalingsproblemer.

METODE

Hvert år samler SIFO inn data om utvalgte aspekter ved forbrukernes situasjon. I år har respondentene besvart spørsmål knyttet til forbrukerkompetanse, forbrukerøkonomi — herunder betalingsproblemer — politisk forbruk, grensehandel, boligalarmer, reklame, digital mestring og kroppsrelatert forbruk. De kommende analysene er basert

⁵ Se også <http://www.kredittilsynet.no>.

⁶ Jf. sysselsettings- og arbeidsløshetsstatistikken fra Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.no>

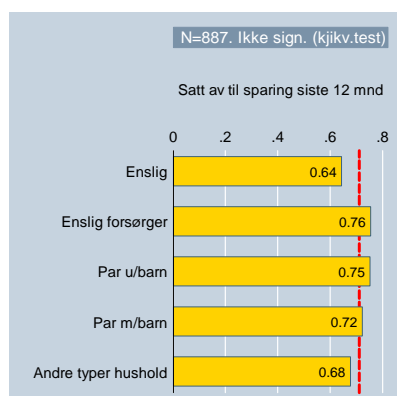
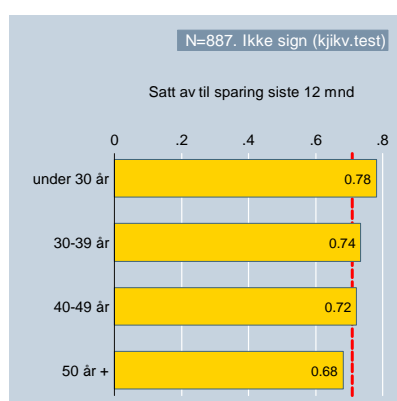
på økonomispørsmålene fra denne undersøkelsen. Dataene er samlet inn ved hjelp av telefonintervjuer med 1000 respondenter mellom 18 og 79 år i perioden 6. til 13. februar. For at resultatene skal være mest mulig landsrepresentative for befolkningen i Norge anno 2006, er materialet vektet etter kjønn, alder og region.

I analysene av husholdningenes økonomiske situasjon er heltidsstuderende tatt ut av analysegrunnlaget pga deres spesielle økonomi. Det samme gjelder hjemmeboende barn over 18 år siden de ikke kan forventes å gi pålitelige svar om foreldrenes disposisjoner. Dessuten er sju enheter med årsinntekter over to millioner kroner luket bort fra datasettet. Generelt står vi da tilbake med 916 observasjoner.

Til slutt er det grunn til å påpeke at inntektsvariabelen i undersøkelser som denne tenderer i retning av å overestimere den gjennomsnittlige inntektssituasjonen. I det foreliggende datamaterialet er gjennomsnittsinntekten for husholdningene beregnet til 566.570 kroner. Dette er omtrent 100.000 mer enn et indeksregulert estimat basert på Statistisk sentralbyrås (SSB) gjennomsnittstall for 2004. Sammenliknet med fjorårets datamateriale er dette omtrent likt; også den gang lå gjennomsnittstallene omtrent 100.000 kroner høyere enn de beregnede størrelsene basert på SSB's tall. Dette trenger ikke ha stor substansiell betydning for de kommende analysene. Likevel må resultatene fortolkes med en viss varsomhet. I den grad de noe høyere gjennomsnittsinntektene ikke skyldes at enkelte hushold med høy inntekt drar gjennomsnittet oppover, men at lavinntektshushold er noe underrepresentert, betyr dette antakeligvis at analysene gir konservative estimater på omfanget av økonomisk stramhet og betalingsvansker.

2. GENERELLE TREKK VED HUSHOLDNINGENES ØKONOMI

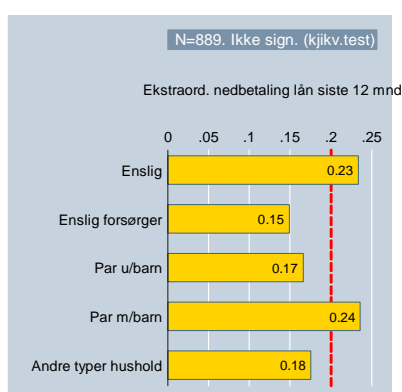
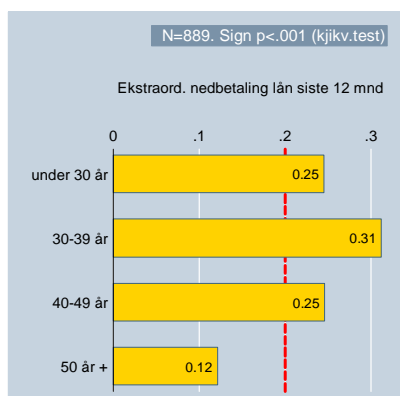
Vi begynner med å se på noen generelle trekk ved husholdningenes økonomiske situasjon. De fleste spørsmålene er stilt innenfor en tolv måneders tidshorisont — altså hvorvidt husholdningen de siste tolv månedene har vært i stand til å spare, nedbetalt gjeld ekstraordinært, tatt opp nye lån, fått inntekten vesentlig redusert eller blitt påført en merkbar utgiftsøkning. Mens de førstnevnte variablene først og fremst indikerer positive utviklingstrekk i husholdningenes økonomi, er de sistnevnte såkalte stramhetsindikatorer som generelt peker i retning av skjærpede risikoprofiler.

Figur 2-A & 2-B: Sparing siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

Hvis vi starter med de positive utslagene av høykonjunkturen, viser figurene 2-A og 2-B andeler av ulike typer av husholdninger som har vært i stand til å spare i siste tolv månedersperiode. Den vertikale, stiplede (røde) linjen i figurene markerer estimert, gjennomsnittlig andel for populasjonen som helhet uavhengig av alder og husholdstype. Vi ser altså at rundt 71% av husholdningene har kunnet sette av midler til sparing de siste tolv månedene. Andelen er tendensielt noe høyere i hushold hvor hovedpersonene er yngre, blant enslige forsørgere og par uten barn, og tilsvarende noe lavere i den eldste aldersgruppen, blant enslige og 'andre hushold' — som bl.a. omfatter kollektiv og flergenerasjonsenheter. Disse forskjellene er imidlertid ikke statistisk signifikante, og heller ikke av særlig stor substansiell betydning. La oss derfor nøye oss med å understreke at andelen sparere er temmelig høy. Imidlertid er det all grunn til å peke på at variasjonen i mengden midler som settes av til sparing trolig er betydelig. Siden vi ikke har spurt respondentene om hvor mye og hvordan de

sparer, kan vi dessverre ikke forfølge problemstillinger knyttet til oppbygging av økonomiske buffere og formue.

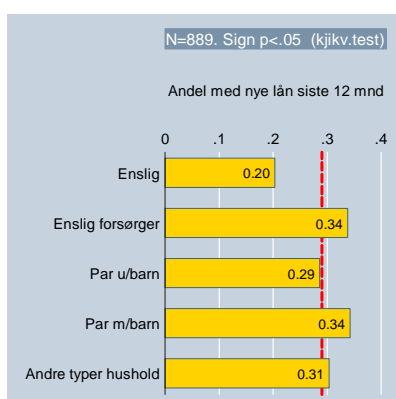
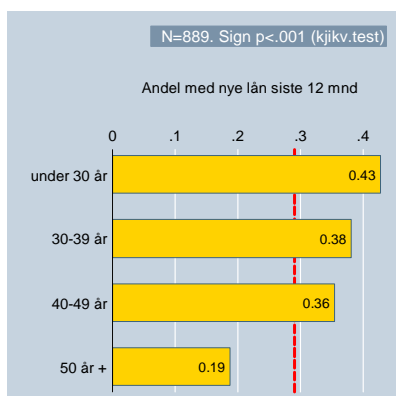

Figur 2-C & 2-D: Ekstraordinær nedbetaling av lån siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

forfalt til betaling pga. mislighold, og det er derfor nødvendig å håndtere inngåtte avtaler annerledes enn opprinnelig avtalt. Dette vil i så fall ofte gå utover andre låneforpliktelser. Dette er trolig noe av bakgrunnen for at vi i fjorårets analyser fant en høyere andel som nedbetalte lån ekstraordinært blant hushold med betalingsproblemer sammenliknet med befolkningen forøvrig (Poppe 2005b). En slik sammenheng finner vi ikke denne gang; begge grupper har benyttet denne strategien i omtrent like stort omfang.

En annen måte å "spare" på er å bruke de mer den mer gunstige økonomiske situasjonen til å nedbetale ekstraordinært på de lån man måtte sitte på. Dermed sikrer man de verdier man har opparbeidet og reduserer risikoprofilen i forhold til fremtidige økonomiske nedgangstider. Som den vertikale, stiplede linjen i figurene 2-C og 2-D indikerer, har 20% av husholdningene foretatt denne type disposisjoner i siste tolvårsperiode. Andelen er høyest i de yngste aldersgruppene. Den eneste kategorien hvor andelen ligger under gjennomsnittet er hushold med hovedpersoner over 50 år; her har kun 12% nedbetalt lån ekstraordinært. Dette er ikke overraskende; alt ellers likt er formuesituasjonen normalt best i denne gruppen, og mange må antas å ikke ha gjeld i det hele tatt. Vi ser også at det er noe variasjon mellom familietyper, men at den ikke er statistisk signifikant.

La det være nevnt at ekstraordinær nedbetaling av gjeld kan være en aktuell strategi også blant husholdninger som befinner seg i en presset økonomisk situasjon. I noen tilfeller kan ett eller flere lån t.o.m. være

Figur 2-E & 2-F: Opptak av nye lån siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

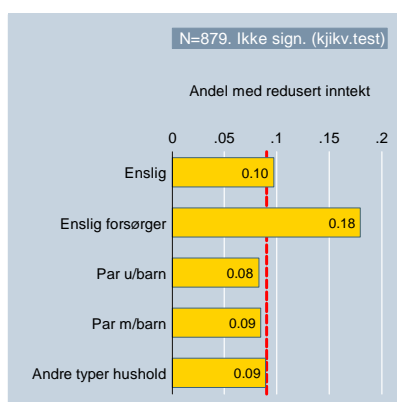
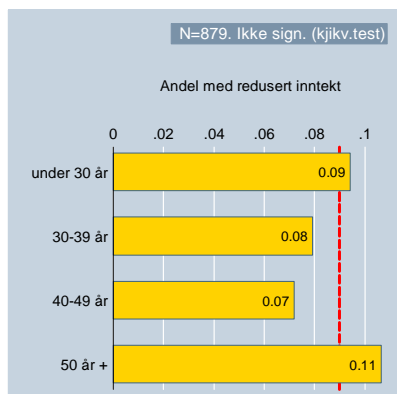
særlige investeringsbehov. Vi kan også merke oss at andelen med nye lån er lavest i gruppen av enslige. Dette er kanskje den mest heterogene familietypen av dem alle, både når det gjelder livsfase, livssituasjon og økonomisk styrke. Disse variasjonene er både statistisk signifikante og substansielt betydningsfulle — for eksempel når det gjelder låneformål. Datamaterialet inneholder dessverre ingen data som muliggjør ytterligere analyser av slike problemstillinger.

Hvis vi så vender oss til det vi innledningsvis kalte stramhetsindikatorer, dreier dette seg om husholdninger som i en eller annen forstand øker risikoprofilen som følge av merkbart reduserte inntekter eller økte utgifter. Generelt tyder underliggende analyser på at $\frac{3}{4}$ av husholdningene har hatt stabile inntekts- og utgiftsforhold i siste tolvmå-

Som nevnt innledningsvis vil mange husholdninger utnytte den gunstige utviklingen i de økonomiske rammebetingelsene til å ta opp nye lån. Dette kan ha sammenheng med svært ulike forhold — alt fra et ønske om å utnytte økt kjøpekraft og formue til forbruk og nyinvestering, via finansiering av livsfaserelaterte prosjekter som for eksempel førstegangsetablering og videreutvikling av boligkarrieren, til det vi kan kalle defensivt låneopptak for å opprettholde en presset livsstil eller unngå betalingsproblemer.

Figurene 2-E og 2-F illustrerer omfang og fordeling av denne typen atferd. Som den stiplede vertikale linjen markerer, har i gjennomsnitt rundt 29% av alle husholdninger tatt opp nye lån de siste tolv måneder. Dette er mest utbredt i de yngre aldersgruppene; faktisk er det bare husholdninger med hovedpersoner over 50 år som bidrar til å trekke gjennomsnittet såpass langt ned som det er. Vi ser også at andelen er høyere blant barnefamilierne — altså husholdninger som befinner seg i en livsfase preget av komplekse forbruksmønstre og

nedsperiode. Det er også slik at det er større andeler som rapporterer om positive enn negative endringer — altså om inntektsvekst og utgiftsreduksjon.

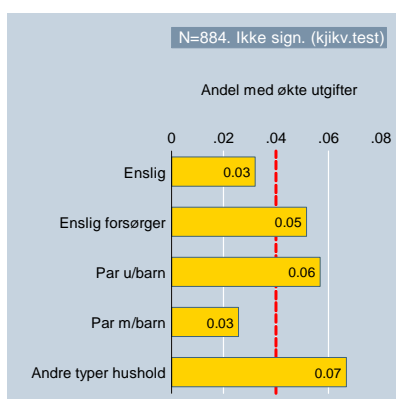
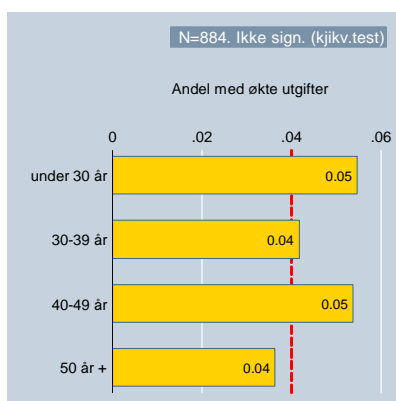
Figur 2-G & 2-H: Markant inntektsreduksjon siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

antyder. Men resultatet er altså ikke statistisk signifikant, og antall enslige forsørgere i utvalget er for lite til å forfølge denne typen problemstillinger videre.

Hvis vi til slutt ser på utbredelsen og fordelingen av markante økninger i utgiftene de siste tolv månedene, viser den stiplede, vertikale linjen i figurene 2-I og 2-J at dette preger den økonomiske situasjonen til rundt 4% av husholdningene. Andelen er m.a.o. relativt lav. Dataene gir heller ikke grunnlag for vurderinger av størrelsen på utgiftsveksten relativt til utgangspunktet. Videre viser figurene at det tendensielt er visse variasjoner i fordelingen av dette fenomenet; hushold med hovedpersoner som enten

Hvis vi først ser på inntekt, viser figurene 2-G og 2-H omfanget og fordelingen av markant inntektsnedgang. Den stiplede, horisontale linjen markerer som vanlig det generelle gjennomsnittet: litt i overkant av 9% har opplevd dette de siste tolv månedene. Tendensielt er andelen noe høyere i både den yngste og den eldste aldersgruppen og lavest i de midlere kohortene, men disse forskjellene er ikke statistisk signifikant.

Når det gjelder familietyper finner vi heller ingen signifikante forskjeller. Tendensielt skiller riktignok enslige forsørgere seg ut som en gruppe med utstrakt inntektsnedgang. En tydelig endring i denne gruppens økonomiske rammebetingelser er at barnebidragssystemet ble lagt om høsten 2003. I gjennomsnitt tyder imidlertid tall fra Rikstrygdeverket på at partene kommer omtrent likt ut sammenlignet med tidligere. Likevel er det alltid en viss variasjon rundt slike gjennomsnitt; når endringer innføres vil som regel noen komme bedre ut mens andre får det verre, noe som i sin tur kunne tenkes å slå ut på den måten som figur 2-H

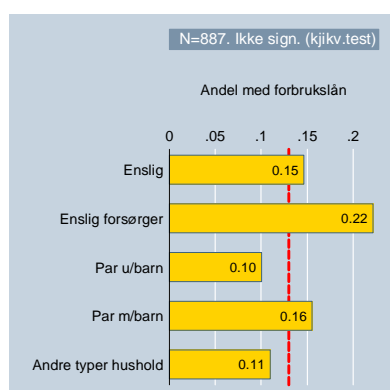
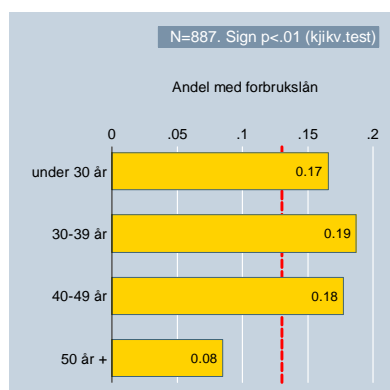
Figur 2-I & 2-J: Markant utgiftsøkning siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

er under 30 år eller mellom 40-49 år, samt enslige forsørgere, par uten barn og andre typer hushold er kategorier som ligger noe over gjennomsnittet på 4%. Disse utslagene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

En særlig utsatt gruppe vil naturligvis være husholdninger som både har opplevd markant inntektsnedgang og samtidig blitt påført større utgiftsøkninger. Denne gruppen utgjør imidlertid bare i underkant av 2% av utvalget. Antall observasjoner er derfor for lite til at vi kan gjennomføre noen meningsfull analyse av hvem disse er og hva som karakteriserer deres livssituasjon for øvrig. La oss likevel ikke glemme at det pågår marginaliseringsprosesser også i økonomiske oppgangstider.

3. KREDITTFINANSIERT FORBRUK

På 2000-tallet forbruger vi mer enn noen gang tidligere. En ikke uvesentlig del av dette forbruket er kredittfinansiert. Som nevnt i innledningskapitlet har veksten i sikrede lån til husholdningene avtatt på bekostning av en økt vekst i usikrede utlån. En

Figur 3-A & 3-B: Hushold med forbrukslån etter alder og husholdstype. Andeler, 2006.

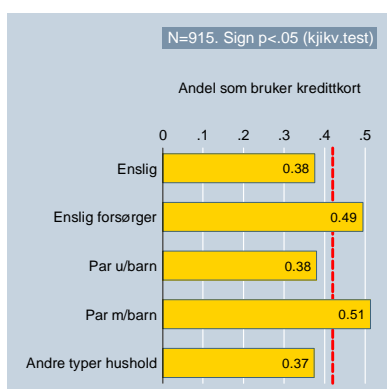
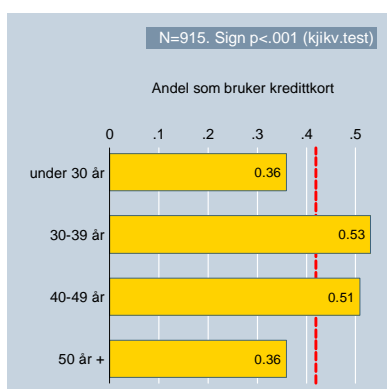
kilde til å vurdere denne utviklingen er den årlige statistikken fra Finansieringsselskapenes forening som er basert på data fra elleve finansieringsinstitusjoner.⁷ Den viser at det samlede utlånet av usikret kreditt gjennom kort og alminnelige forbrukslån har økt fra 21.9 milliarder i fjerde kvartal 2004 til 24.5 milliarder i fjerde kvartal 2005. Denne type gjeld er dyr å betjene, og åpenbart problematisk for en del husholdninger; mens rundt 2.2 milliarder av denne porteføljen ble misligholdt pr. fjerde kvartal 2004, er dette steget til 2.6 milliarder ved inngangen til 2006. Veksten i både samlet volum og problemgjeld har for så vidt steget jevnt gjennom hele 2000-tallet (Poppe 2005c). Det er derfor all grunn til å se nærmere på husholdningenes posisjonering på denne risikoindikatoren.

Hvis vi begynner med å se på utbredelsen og fordelingen av forbrukslån markerer den stiplede, rød vertikale linjen i figurene 3-A og 3-B at i overkant av 13% av husholdningene sitter med usikret gjeld. Det er riktignok en mulighet for at slike andeler

⁷ Dette er CitiFinancial, DnB NOR Kort, Diners, EnterCard, Europay, GE Bank, Handelsbanken, Ikano, Nordea, Santander og SEB Kort. Statistikken er lagt ut på <http://www.finno.no/>.

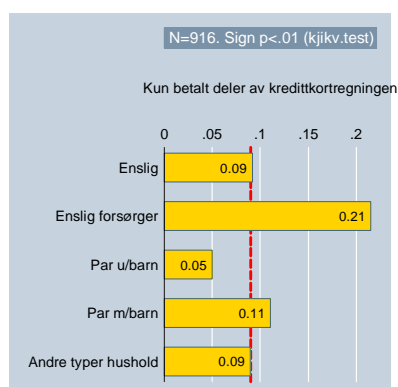
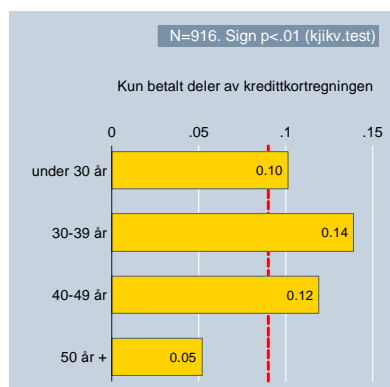
være underestimert i spørreundersøkelser som denne, bl.a. fordi respondentene ikke alltid husker alle gjeldspostene under intervjuet og fordi enkelte kanskje ikke ønsker å gi fra seg denne typen informasjon. Dette er imidlertid først og fremst et problem dersom man spør etter hvor mye forbrukslån den enkelte har i kroner. Det har vi ikke gjort i denne omgang. Vi merker oss at forbrukslån er særlig utbredt i de yngre og midlere aldersgruppene; faktisk er det bare hushold med hovedpersoner over 50 år som ligger lavere enn gjennomsnittet på 13%. Vi ser også at andelen med denne type gjeld er høy blant enslige forsørgere, mens par uten barn og 'andre husholdstyper' ligger under gjennomsnittet. Denne variasjonen er imidlertid ikke statistisk signifikant.

I dag ytes stadig mer av forbrukskreditten via ulike typer av kort. Vi kan grovt skille mellom debetkort og kredittkort. Hovedforskjellen er at den førstnevnte typen er direkte knyttet til en konto mens den sistnevnte ikke er. Begge kan imidlertid generere forbruksgjeld; debetkortet gjennom overtrekk på konto — og da helst innenfor avtalte rammer — og kredittkortet ved at den tilsendte regningen ikke innbetales i sin helhet. Det er svært mange kort i om-løp. Statistikken fra Finansieringsselskape-nes forening anslår at det totalt fins 7,7 millioner av dem, hvorav nesten 2,8 millioner er internasjonale og nasjonale kredittkort. I SIFO-statistikken har vi begrenset oss til å fokusere på bruken av denne typen betalingsmiddel.

Figur 3-C & 3-D: Personer som har brukt kredittkort siste 12 mnd. etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

I motsetning til de øvrige økonomiske variablene som presenteres i denne rapporten, er kredittkortbruk på individnivå; vi har m.a.o. spurt om respondenten selv — og ikke om vedkommende selv eller et annet husholdsmedlem — har brukt denne typen kort. Figurene 3-C og 3-D illustrerer omfang og variasjon i faktisk bruk av kredittkort i løpet av de siste tolv månedene. Som den vertikale stiplede linjen illustrerer, har i gjennomsnitt 42% handlet ved hjelp av

Figur 3-E & 3-F: Personer som kun har betalt avdrag på siste kredittkortregning, etter alder og husholdstype. Andeler. 2006.

kredittkort i denne perioden. Videre ser vi at dette er vanligst blant personer mellom 30 og 50 år. Dessuten er kredittkortkjøp mest utbredt i barnefamiliene; både blant enslige forsørgere og par med barn har omtrent halvparten av handlet ved hjelp av kredittkort i siste tolvårsperiode.

Som kjent fungerer kredittkort typisk slik at brukeren mottar en månedlig regning på sine kjøp. Han står da overfor valget om å innbetale hele det skyldige beløpet eller bare en del av det. I det sistnevnte tilfellet vil han måtte betale renter på det han fortsatt skylder. Vi har derfor spurt respondentene om de nøyde seg med å betale bare en del av beløpet sist de mottok en slik regning. Som vi ser av den stiplede linjen i figurene 3-E og 3-F svarte 9% av samtlige spurte bekreftende på dette — noe som tilsvarer rundt $\frac{1}{5}$ av dem som faktisk har handlet med kredittkort de siste tolv månedene. Vi ser at dette skjer noe hyppigere i aldersgruppen 30 og 50 år, og i barnefamiliene — da særlig enslige forsørgere. Dette er selvsagt ikke i seg selv noen entydig indikator på en presset økonomi. Å fordele utgiftene over tid ved hjelp av et kredittkort

er riktignok dyrt, men kan like fullt være en grei strategi forutsatt at man har midler i relativt nær framtid slik at man kommer à jour. Men som vi skal se senere i rapporten er kredittkortbruk ikke like uproblematisk for alle.

Et poeng som kan gjøres i tilknytning til fordelingene i figurene 3-E og 3-F har å gjøre med tidspunktet for spørreundersøkelsen. Som sagt ble intervjuene gjennomført i første halvdel av februar. Siden spørsmålet til respondentene dreier seg om den sist mottatte regningen er implikasjonen at det i all hovedsak er fakturaen for januar som svarene viser til. Nå kan vi riktignok ikke være helt sikre på dette; noen kan jo bruke kredittkortet relativt sjelden og dermed ha i tankene en regning som ligger lengre tilbake i tid. Likevel vil dette være unntaket snarere enn regelen; antall transaksjoner —

som ifølge Finansieringsselskapenes forening varierte mellom 5.5 og 7.5 millioner pr. kvartal i 2005 — tyder på at de som har kort faktisk bruker dem jevnlig. Dessuten vil en regning fra kredittkortselskapet i januar dreie seg om kortbruken i desember — altså en måned hvor antall transaksjoner er på sitt høyeste. En kvalifisert antakelse går dermed ut på at noe i underkant 9% av alle personer mellom 18 og 80 år ikke gjorde opp for hele julehandelen — av ulike årsaker.

Til slutt kan vi merke oss at mange åpenbart oppfatter forbrukslån og kredittkortgjeld som to forskjellige ting. Blant de som bare betalte et avdrag på den siste kredittkortregningen er det under halvparten — 43% — som svarer bekreftende på at de har forbrukslån. Dette kan være en delforklaring på hvorfor mengden og utbredelsen av forbrukslån har en tendens til å bli underestimert i spørreundersøkelser som denne. Videre har det trolig betydning for forståelsen av kredittkortbruk som sosialt fenomen; tydeligvis er utestående på kortet ofte ikke sett på som 'lån' i tradisjonell forståelse, men noe annet — kanskje som en type frihet, fleksibilitet, reserve eller ganske enkelt "kassakreditt". Dette har i sin tur også betydning for måten gjeld og kredittkort bør håndteres i fremtidige studier. En avklaring av publikums begrepsforståelse bør derfor være et tema for fremtidig forskning.

4. TILBAKEVENDENDE BETALINGSPROBLEMER

Helt siden 1985 har SIFO brukt en omtrent likelydende spørsmålsformulering til å måle omfanget av betalingsproblemer blant norske husholdninger. Noen mindre justeringer har likevel vært foretatt i årenes løp (Poppe 2005b). I 2005-undersøkelsen gikk vi over til å bruke telefonintervjuer (CATI) som innsamlingsmetode. Siden da har følgende spørsmål vært stilt:

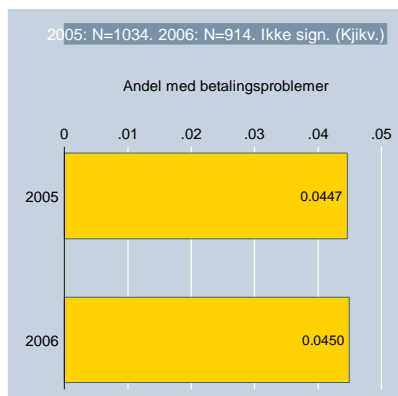
"Har det i løpet av det siste året hendt at ditt hushold ikke har penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall?" Ja/ Nei

Oppfølging: *Hvis ja: Har dette forekommet "en sjelden gang", "av og til" eller "ofte"?*

.. hvor "av og til" og "ofte" defineres som "tilbakevendende betalingsproblemer".

Som et første skritt på veien til å skille ut de lettere fra de tyngre betalingsproblemene legger vi altså til grunn at manglende innbetalinger skal skyldes pengemangel ved siste betalingsfrist. Dernest ønsker vi å skille mellom vansker som ligger henholdsvis nært og langt tilbake i tid. Her har vi valgt å skille mellom de som har vært i vanskeligheter de siste 12 månedene og de som har hatt problemer for mer enn ett år siden. Til slutt ønsker vi å avgrense oss mot rene forglemmelser og temporære vanskeligheter. Dette gjør vi ved å utnytte vi hyppighetsgraderingen som ligger i svaralternativene, og innfører et skille mellom aldri (dvs. "nei") og "en sjelden gang" på den ene siden, og "av og til" og "ofte" på den annen. De som havner i de to sistnevnte kategoriene anser vi å være i en situasjon som er preget av at betalingsvanskene er et tilbakevendende innslag i deres økonomiske hverdag. Det er imidlertid all grunn til å understreke at det ikke er noe én-til-én forhold mellom det å falle i problemgruppen og vanskelighetenes alvorlighetsgrad. Tvert imot er det viktig å holde fast ved at det nødvendigvis må være stor variasjon innen gruppen både når det gjelder problemtyper og implikasjonene av at de er et tilbakevendende innslag i den økonomiske hverdagen. 'Alvorlighet' er rett og slett en tilstand som har langt flere aspekter ved seg enn det vi klarer å fange opp i en enkel spørreundersøkelse.

Selv om spørsmålsformuleringene ikke har vært helt identiske siden målingene startet, gir omfangsestimatene likevel en indikasjon på hvordan nivået har variert over tid. I 1985 anslo vi at problemomfanget lå i underkant av 6%. Den gang ble ikke problemgruppen definert som 'problemer siste 12 måneder', men isteden gjort uavhengig av

Figur 4-A: Tilbakevendende betalingsproblemer siste 12 mnd. Andeler. 2005 & 2006.

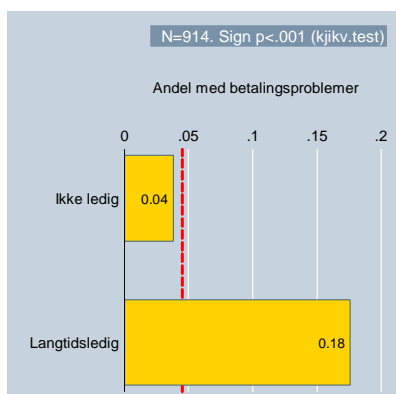
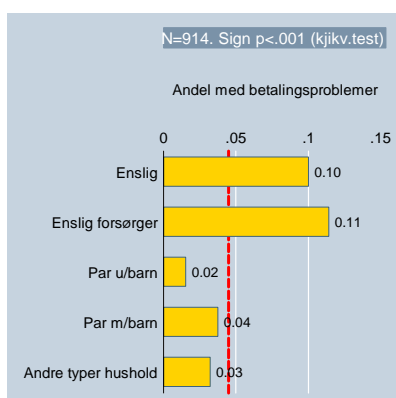
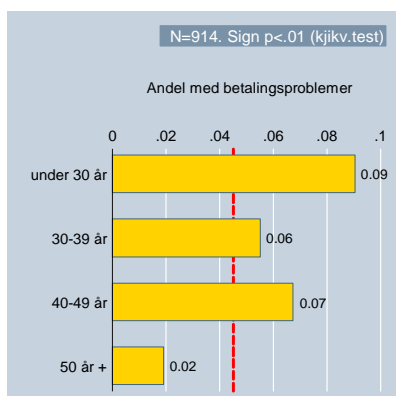
problemer i siste tolvmånedperiode (Poppe 1999b; Poppe 2005b; Poppe 2005c). Som vi ser av figur 4-A finner vi så godt som nøyaktig det samme i 2006. Det betyr at det fortsatt er om lag 85.000-90.000 husholdninger i problemgruppen. Det er nærliggende å forklare dette med den gunstige økonomiske utviklingen f.o.m. 2003.

Med et såpass lavt problemomfang og bare 41 observasjoner i problemgruppen sier det seg selv at det ikke er grunnlag for å gjennomføre avanserte dybdeanalyser av fenomenet. I stedet må vi stort sett nøye oss med enkle bivarierte sammenhenger som først og fremst kan si noe om fordelingen av tilbakevendende betalingsproblemer i befolkningen.

Hvis vi begynner med alder og husholdstype, viser figurene 4-B og 4-C på neste side at betalingsvansker er vanligst i yngre hushold og blant enslige og enslige forsørgere. I de to sistnevnte kategoriene er problemomfanget omtrent 2.5 ganger høyere enn landsgjennomsnittet. Generelt dreier dette seg om husholdninger som typisk befinner seg tidlig i yrkes- og boligkarrieren, og som tradisjonelt er blant de mest utsatte økonomisk sett. Det gjelder kanskje særlig de enslige forsørgerne som jo skårer høyt på de fleste problemindikatorer. Den høye andelen problemhusholdninger med hovedpersoner under 30 år er en tankevekker siden inngangsbilletten til boligmarkedet og

⁸ I de undersøkelsene hvor vi kan skille ut problemhusholdninger som ikke har kunnet betale regninger de siste tolv månedene, faller estimatet på problemomfanget med ca. 2-3%-poeng.

en slik tidshorisont. Denne innfallsvinkelen ble også lagt til grunn i de påfølgende målingene. Under gjeldskrisen på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-årene målte vi således problemandeler på i overkant av 13% på det meste. Deretter stabiliserte omfanget seg på 8-10%.⁸ På 2000-tallet ble tolvmånedsperspektivet trukket inn som definatorisk prinsipp. Likevel estimerte vi et problemomfang på 7.6% så sent som i januar 2003. I 2005 registrerte vi imidlertid for første gang på lenge en statistisk signifikant nedgang i problemomfanget, da bare 4.5% av husholdningene rapporterte om tilbakevendende betalings-

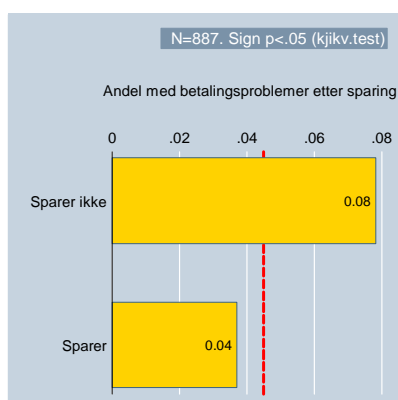
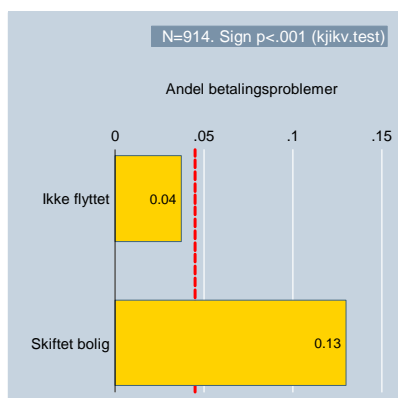
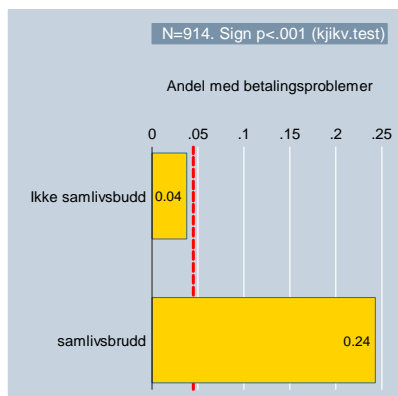

Figur 4-B, 4-C & 4-D: Tilbakevendende betalingsproblemer siste 12 mnd. etter alder, husholdstype og langtidsledighet. Andeler. 2006.

kravene til økonomisk kunnskap og disiplin har økt på 2000-tallet. Hva angår de enslige uten forsørgeransvar, er dette som sagt en meget heterogen gruppe, hvor vi både finner velstående enpersonsholdninger i alle livsfaser og innslag av svakerestilte enslige hvorav noen også har særlige behov for omsorg og assistanse fra storsamfunnet. Forøvrig er resultatene som forventet; en rekke tidligere analyser har gitt tilsvarende funn (Lunde 1990a; Lunde and Poppe 1991; Poppe 1999b; 2005; 2005b).

Når det gjelder livsbegivenheter gjenfinder vi også mange tidligere dokumenterte sammenhenger. Vi skal selvsagt være forsiktige med å trekke sterke slutninger om årsaksretningen her. Man kan for eksempel oppleve samlivsbrudd som en følge av økonomiske vanskeligheter, eller man kan bli skilt og deretter få dårlig økonomi. Vi nøyer oss derfor med å konstatere at andelen med betalingsproblemer er høyere blant husholdninger som nylig er blitt rammet av visse livsbegivenheter enn ellers i befolkningen.

I figur 4-D ser vi for eksempel at dette gjelder langtidsledighet; andelen med betalingsproblemer blant de som har vært ute av arbeidslivet i mer enn 6 måneder siste året er omtrent fire ganger høyere enn gjennomsnittet for befolkningen som helhet. Dette overrasker neppe noen; denne type ledighet reduserer gjerne inntekten til 68% av hva den var da man hadde arbeid, noe som naturligvis svekker betalingsevnen vesentlig. Videre ser vi i figur 4-E at den

Figur 4-E, 4-F & 4-G: Tilbakevendende betalingsproblemer siste 12 mnd. etter samlivsbrudd, ny bolig og sparing. Andeler 2006

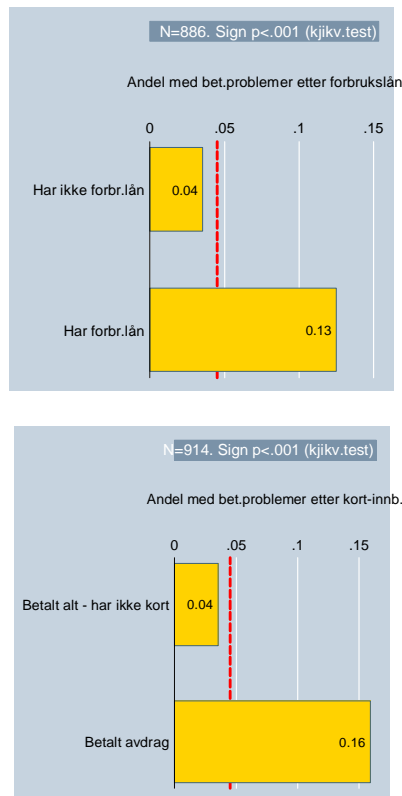
samme tendensen gjelder blant dem som opplever samlivsbrudd, men bare med den forskjellen at problemandelen nå er fem ganger høyere enn landsgjennomsnittet.

Til sist illustrerer figur 4-F at også de som har skiftet bolig i løpet av siste tolv månedersperiode har en høyere sjanse til å ha tilbakevendende betalingsvansker enn andre. Som vi ser er problemandelen mer enn fire ganger høyere blant disse enn i befolkningen for øvrig. Dette kan selvsagt ha sammenheng med en rekke forskjellige forhold. Førstegangsetablering i selveid bolig er åpenbart ett av dem. Et annet er overgang til større bolig. Atter andre kan ha flyttet fordi de ikke lenger hadde råd til å bo der de var. Og siden vi ikke har kontrollert for andre variable kan utslaget også ha sammenheng med andre egenskaper ved livssituasjonen som for eksempel samlivsbrudd. Generelt er det grunn til å peke på at skifte av bolig representerer en type ustabilitet i den økonomiske situasjonen som kan være vanskelig å takle — i det minste i en overgangsfase.

Når det gjelder sammenhengen mellom sparing og betalingsvansker er det som forventet slik at husholdninger som kan sette av midler til sparing i mindre grad enn andre rammes av økonomiske problemer; som vi ser i figur 4-G ligger denne gruppen litt under landsgjennomsnittet. Blant de som ikke har kunnet spare i siste tolv månedersperiode, derimot, ligger problemomfanget dobbelt så høyt. At vi faktisk finner betalingsproblemer blant sparerne antyder at problemindikatoren også fanger

opp likviditetssituasjoner som ofte vil finne en løsning uten for store komplikasjoner. Dette blir likevel spekulasjoner all den stund datamaterialet ikke gir grunnlag for inngående analyser av alvorlighetsgraden i de betalingsproblemene som respondentene rapporterer.

Vi skal også legge merke til at det er en nokså klar sammenheng mellom forbruksgjeld og betalingsproblemer. Som uavhengige variable bruker vi her både indikatoren på husholdsnivå — altså hvorvidt noen av hovedpersonene i husholdet har tatt opp forbrukslån — og individnivåindikatoren — dvs. hvorvidt respondenten selv bare har betalt et avdrag på sin siste kredittkortregning. Som vi ser i figurene 4-H og 4-I gir begge indikatorene noenlunde samme estimat på omfanget av betalingsproblemer;

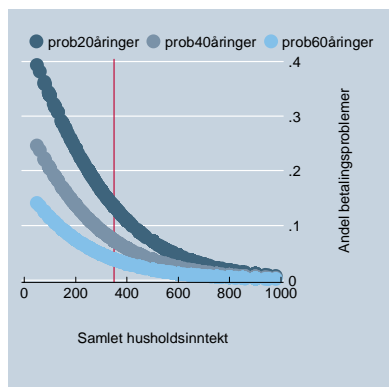
Figur 4-H & 4-I: Tilbakevendende betalingsproblemer siste 12 mnd. etter forbrukslån og kredittkortinnbetaling. Andeler, 2006.

mens 13% av husholdningene med forbrukslån rapporterer om slike vanskeligheter, bor 16% av de som bare betalte avdrag på kredittkortgjelden i problemhushold. Begge utslagene er etter all sannsynlighet konservative; for mens andelen med forbrukslån trolig er underestimert, er det rimelig å anta at noen flere problemhusholdninger kan knyttes til kredittkortgjeld siden respondenten selv kan være uten slike kort samtidig som en eventuell partner kan ha en eller flere utestående fordringer av denne typen.

Igjen er det flere mulige årsaksmekanismer som kan ligge bak. Noen kan selvsagt rett og slett ha brukt for mye penger, og følgelig kommet på etterskudd med regningsbetalingen. Andre kan ha mistet oversikten over økonomien; moderne betalingsmidler krever oversikt og disiplin dersom de skal kunne brukes fornuftig. Atter andre kan bruke kredittkort som en måte å holde nesene over vannet på. I den grad slike forhold er virksomme kan kortbruk i samspill med andre forhold i økonomien være en utløsende faktor bak økonomiske problemtilstander. Men når det er sagt er det grunn til

å understreke at vi har lite systematisk kunnskap om de mekanismer som utløser kort-finansiert forbruk og eventuelt påfølgende betalingsvansker på et senere tidspunkt. Sett i lys av den markante veksten i bruk av kredittkort er dette mer enn god nok grunn til å intensivere forskningen omkring slike problemstillinger i fremtiden.

Den siste figuren vi skal se på illustrerer sammenhengen mellom brutto husholdsinntekt og tilbakevendende betalingsproblemer.

Figur 4-J: Tilbakevendende betalingsproblemer siste 12 mnd. i ulike aldersgrupper etter inntekt. Andeler. 2006.

I motsetning til de foregående grafene er denne basert på en enkel logistisk regresjonsanalyse hvor de uavhengige variablene er brutto årsinntekt for husholdet og alder. Figur 4-I viser forventet utbredelse av betalingsvansker etter inntekt i tre aldersgrupper: de som er henholdsvis 20, 40 og 60 år. Som vi ser er problemomfanget fallende med økende inntekt både blant 20-åringene, 40-åringene og 60-åringene. Videre ser vi at kurven er høyest for 20-åringene og lavest for 60-åringene på alle nivåer av inntekt. Dette reflekterer nok først og fremst en større grad av økonomisk stabilitet og en generelt bedre ressursituasjon i de eldre kohortene.

Dessuten ser vi at når inntekten kommer over 600.000 kroner i året er den forventede andelen med betalingsproblemer svært nær null. Økonomiske vanskeligheter av den typen vi her måler er m.a.o. først og fremst et problem i de lavere inntektsgrupper. Dette illustreres også av den stiplede, vertikale linjen i figuren som denne gang markerer gjennomsnittsinntekten blant hushold med betalingsvansker: 325.000 kroner. Til sammenlikning er det tilsvarende gjennomsnittet for de som ikke har slike problemer ca. 569.000 kroner.

5. KONKLUSJON

Fra og med 2003 har den økonomiske utviklingen i Norge vært positiv og preget av bl.a. inntektsvekst, rekordlave renter og relativt lav arbeidsløshet. Dette har i sin tur gitt husholdningene romslige rammer; forbruket har økt, mange nedbetaler ekstraordinært på sine lån og flertallet av norske husholdninger er i stand til å sette av midler til sparing. Samtidig er omfanget av tilbakevendende betalingsproblemer rekordlavt; akkurat som i 2005 finner vi at kun 4.5% av husholdningene har slike vansker. Dette tilsvarer 85.000-90.000 hushold.

Men oppgangstider har også sine faremomenter. Bl.a. har boligprisene økt, noe som antas å være hovedårsaken til at husholdningenes gjeldsvolum og gjennomsnittlige relative gjeldsbelastning har gått opp. Mange husholdninger har også tatt opp boliggjeld som overstiger 80% av boligens verdi. Velstandsutviklingen er dessuten skjevfordelt. I våre data gjenspeiles dette bl.a. i at en del husholdninger har fått reduserte inntekter eller økte utgifter. Dessuten har vi sett at utbredelsen av tilbakevendende betalingsproblemer varierer systematisk med bl.a. alder, husholdstype og livsbegivenheter som langtidsledighet, samlivsbrudd og skifte av bolig. Særlig er yngre husholdninger og enslige forsørgere utsatt for denne typen vanskeligheter.

Et vesentlig trekk i utviklingen er at veksten i gjeld som er sikret i fast eiendom har avtatt mens økningen av usikret forbruksgjeld har skutt i været. I underkant av 15% av husholdningene rapporterer at de har denne type gjeldsforpliktelser. Videre viser våre analyser at 42% av alle personer mellom 18 og 79 år har handlet ved hjelp av kredittkort de siste 12 månedene, og at om lag $\frac{1}{5}$ av disse — eller ca. 9% av den voksne befolkningen — bare betalte et avdrag sist de fikk regning fra sitt kredittkortselskap. Siden dette i hovedsak dreier seg om januarregningen er implikasjonen at en nesten like stor andel av ulike grunner ikke gjorde opp for julehandelen i desember. Vi har også funnet en nokså markant sammenheng mellom det å kun betale et avdrag på kredittkortregningen og sannsynligheten for å ha tilbakevendende betalingsvansker. Dette bør det forskes mer på i tiden som kommer.

Vi har merket oss at både Norges Bank og Kredittilsynet er bekymret over den sterke veksten i låneopptak — og da særlig økningen i den usikrede kreditten — som har funnet sted i denne perioden. Vi deler denne bekymringen. Mange husholdninger er trolig risikoutsatt mht. en framtidig renteoppgang. Dessuten har vi sett at langtidsledige er overrepresentert i problemgruppen. Selv om det fortsatt er gode prognoser for

norsk økonomi, finner vi derfor også grunn til å være bekymret overfor en mulig vekst i ledigheten i årene framover.

REFERANSER

- Bergo, J. 2005. "De økonomiske utsiktene og husholdningenes gjeld." Pp. 1-5. Oslo: Norges Bank.
- Kredittilsynet. 2005a. *Boliglånsundersøkelsen høsten 2004*. Oslo: Kredittilsynet.
- . 2005b. *Tilstanden i finansmarkedet 2004*. Oslo: Kredittilsynet.
- . 2006. *Tilstanden i finansmarkedet 2005*. Oslo: Kredittilsynet.
- Lunde, T. K. 1990a. *Nyfattigdommen i Norge: Betalingsproblemer i levekårsperspektiv*. Oslo: SIFO.
- Lunde, T. K. and C. Poppe. 1991. *Nyfattigdom i Velferdsstaten: Gjeldsproblemer og betalingsvansker i levekårsperspektiv*. Oslo: SIFO.
- Norges Bank. 2004. *Penge- og kredittstatistikk 2004*. Oslo: Norges Bank.
- . 2005. *Finansiell Stabilitet 2/2005*. Oslo: Norges Bank.
- Poppe, C. 1999b. "Risk Exposure to Payment Problems. Payment Problems Among Norwegians in the Nineties." Pp. 35-61 in *Consumer Strategies in a Changing Financial Market. 60th Anniversary Seminar October 1999*. Oslo: SIFO.
- . 2005. *Betalingsproblemer som sosialt fenomen*. Oslo: SIFO Prosjektnotat nr. 6-2005. Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).
- . 2005b. *Husholdningenes betalingsproblemer i oppgangstider*. Oslo: Sifo.
- . 2005c. *Betalingsproblemer som sosialt fenomen*. Oslo: SIFO.
- Statistisk Sentralbyrå. 2003. "Lønnsutviklingen 1962-2002." Pp. 44-48 in *Økonomiske Analyser 5/2003*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- . 2005. *Økonomiske analyser 1/2005*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- . 2006a. "Boligprisindeksen 1. kvartal 2006: Boligprisene kraftig opp. Pressemelding." in <http://www.ssb.no>. Oslo.
- . 2006b. *Økonomiske analyser 1/2006*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Aamo, B. S. 2006. "For stor utlånsvekst? Foredrag på FNH's årsmøte." in *FNH's årsmøte*. Oslo: Kredittilsynet.

